

המקדש - מקור הברכה

מבוא

- א. המקדש מקום בריאת העולם
- ב. המקדש - לב העולם
- ג. המקדש כמקור נביעת המים, ומשמעותה
- ד. הארכת בדי הארון כביטוי ליניקת הקודש מקודש-הקודשים
- ה. צנצנת המן ולחם הפנים כביטוי להשפעה ההדדית
- ו. לחם הפנים - ברכת הלחם והמזון לעולם
- ז. הקרבנות - ברכת הפרנסה
- ח. ברכת כוהנים
- ט. שלושת הרגלים וזיקת הברכה החקלאית למקדש
  1. העלייה לרגל ומטרותיה
  2. איסור חדש והנפת העומר
  3. וידוי מעשרות
- י. קשר הראשית והאחרית בברכת ה'
  1. ביכורים
  2. נטע רבעי ובכורות
- יא. המקדש והבקשה על המים
  1. הגשם כביטוי לשפע הרוחני והגשמי
  2. תפילת כוהן גדול ביום הכיפורים
  3. ניסוך המים בסוכות ובקשת הגשם
- יב. המקדש - מרכז התורה, המשפט, התפילה והקדושה
- יג. המקדש - נוי של עולם
- יד. חסרון הברכה בהעדר המקדש
- טו. סיכום

מבוא

ברצוננו לבחון במאמר זה את הביטויים של היחס בין עבודת המקדש לברכה, חיות והשפעה על כל העולם, ובעקבות כך לנסות לעמוד על משמעות הדבר.

המושג ברכה הוא מושג כללי. הוא כולל ברכה גשמית ורוחנית. המקדש הוא המקום שבו בחר הקב"ה לשכן את שמו בעולם. ומן המקום הזה ישנו חותם אלוקי לברכה, לקיום ולהשגחת ה' בעולם.

תוך כדי עיונו, ניווכח כי ישנו קשר ישיר בין עשייתנו במקדש (הקרבות, התפילות, הבאת היבול החקלאי) לבין ההיענות האלוקית מתוכו. כמו כן בהקשרים מסוימים (נטע רבעי ומעשר שני ובכורות) האכילה בירושלים לפני מן החומה היא מעין הרחבת מקדש. בנוסף, המקדש הוא המרכז והלב. במובן זה הוא גם מהווה מוקד מרכזי המשפיע על כל העולם מסביב (דבר זה בא לידי ביטוי בתורה, בתפילה, במשפט ובקדושה).

א. המקדש מקום בריאת העולם

בתוספתא (יומא ב, ד) מבואר מדוע נקראת אבן השתייה בשם זה:

אבן היתה שם [בקדשי הקדשים] מימות נביאים הראשונים ושתייה היתה נקראת גבוהה מן הארץ שלוש אצבעות שמתחילה היה עליה הארון... רבי יוסה אומר ממנה נשתת העולם שנאמר (תהילים נ, ב): "מציון מכלל יופי הופיע".

מסביר שם המיוחס לרש"י: "ציון נבראת תחילה, וסביבה נדבקו רגבים עד סוף העולם מכל צד". לפי דעתו של רבי יוסי, מקום בריאת העולם הוא במקום שלימים ייבנה המקדש, באבן השתייה שבקודש הקודשים. המשמעות העמוקה של קשר זה לפי רבי יוסי היא כי מקום המקדש מבטא באופן מובהק את הקשר בין אינסוף לסוף, בין הבורא לבריאה כולה, והיא 'הנקודה הארכימדית' לרוממות העולם כולו.

מובן כי מיקום אבן השתייה בקודש הקודשים אינו רק מבטא את הזיכרון של בריאת העולם אלא גם את העובדה כי כביכול מן המקום הזה הקב"ה משגיח על העולם ונותן לו קיום.

במדרש תנחומא (קדושים, סי' י) מתוארת אבן השתייה כמרכז העולם ו"טבורו" וכך לשונו:

כדתנינן למה נקראת שמה אבן שתייה שממנה הושתת העולם, והיה שלמה יודע איזה הוא הגיד [=השורש] שהוא הולך לכוש ונטע עליו פלפלין ומיד היו עושין פירות, שכן הוא אומר "נטעתי בהם עץ כל פרי".
[דבר אחר: "נטעתי בהם עץ כל פרי"] – כשם שהטבור הזה נתון באמצע האיש, כך ארץ ישראל נתונה באמצע העולם שנאמר (יחזקאל לח): "יושבי על טבור הארץ". וממנה משתיתו של עולם יוצא... ארץ ישראל יושבת באמצעיתו של עולם, וירושלים באמצעיתה של א"י, ובית המקדש באמצע ירושלים, וההיכל באמצע בית המקדש, והארון באמצע ההיכל, ואבן שתייה לפני הארון שממנה נשתת העולם...¹

1. שימוש בכינוי "טבור" ביחס לאבן השתייה מצאנו גם בפרקי דרבי אליעזר (פרק לה): "וישב יעקב ללקוט את האבנים, ומצא אותם כלם אבן אחת, ושם אותה מצבה... מה עשה הקב"ה נטה רגל ימינו וטבעה האבן עד עמקי תהומות ועשה אותה סניף [=ענף, עמוד תמן] לארץ, כאדם שעושה סניף לכיפה.

הטבור אינו רק המרכז הפיזי של גוף האדם, חבל הטבור הוא צינור היניקה המקשר בין העובר לשליית אמו המזינה אותו. יתירה מכך, באמצעותו התינוק "נושם", כאשר ליבו מזרים דם עני בחמצן אל עורקי הטבור ומקבל דם מחומצן מווריד הטבור. משל זה מבטא את הקשר הישיר שבין הקב"ה אל הבריאה באמצעות אבן השתייה. על פי הבנה זו, במקום המקדש מתגלה העובדה שהקב"ה לא רק בורא עולם ומשגיח עליו, אלא הוא גם מזין אותו ומחיה אותו ומברך אותו כך שיוכל להתקיים.

מרכזיות אבן השתייה אינה שייכת לשורש בריאת העולם בעבר, אלא היא מקור קיומו וברכתו וגילוי נוכחותו של הקב"ה בעולם בכל משך ימי העולם עד גאולתו.

בשונה מחבל הטבור שאותו חותכים לאחר הלידה כדי לאפשר לתינוק לחיות חיים עצמאיים, המקדש במובן מסויים ממשיך לשמש כ'חבל טבור' וממנו יונק העולם את חיותו.

ב. המקדש - לב העולם

הזוהר בפרשת שלח (קסא ע"א) משווה בין בריאת העולם ובין בריאת האדם - שבשניהם ישנה נקודת ראשית שסביבה הותקנו אברים, וכל הגוף כולו ניזון ומתחיה מנקודת הראשית שבו:

תא חזי: כד ברא קודשא בריך הוא בר נש בעלמא אתקין ליה כגוונא עלאה, ויהב ליה חיליה ותוקפיה באמצעייתא דגופא, דתמן שריא לבא, דהוא תוקפא דכל גופא, ומתמן אתזן כל גופא. והא לבא אחיד ואתקף באתר עלאה דלעילא דאיהו מוחא דרישא דשארי לעילא, ודא אתקשר בדא.

וכגוונא דדא אתקין קודשא בריך הוא עלמא. עבד ליה חד גופא ואתקין שייפי דגופא סחרניה דלבא, ולבא שארי באמצעייתא דכל גופא, וכל אינון שייפין אתזנו מההוא לבא דהוא תוקפא דכלא וכלא ביה תליין וההוא לבא אתקשר ואתאחד במוחא עלאה דשריא לעילא.

בא וראה: כשברא הקב"ה את האדם בעולם, תקן אותו כעין של מעלה, ונתן כוחו ותוקפו באמצע גופו, ששם שורה הלב, שהוא תוקף כל הגוף, ומשם ניזון כל הגוף. והלב מתאחד ומתחזק במקום עליון שלמעלה, שהוא במוח שבראש השורה למעלה, וזה נקשר בזה.

כדרך שברא ה' את האדם כך ברא את כל העולם כולו. עשה אותו כגוף אחד והתקין לו איברים מסביב ללב, והלב שורה באמצע העולם, ומזין אותו והכל תלוי בו. ואותו הלב שורה ומתאחד עם המוח העליון השורה למעלה.

וממשיך הזוהר וקובע כי מקום המקדש הוא לב העולם. הוא מרכז החיים של האומה הישראלית, ולעיתיד לבוא של כל העולם כולו. הלב מזרים חיים לכל העולם כלב האדם

לפיכך נקרא אבן השתייה, שמשם הוא טבור הארץ ומשם נמתחה כל הארץ ועליה היכל ה' עומד שנאמר 'זהבן הזאת אשר שמת מצבה יהיה בית א-להים'...

שהאיברים מקבלים את דמם וחיותם ממנו. הלב עצמו יונק את חיותו מהמוח, שהוא החיות העליונה והרוחניות הנשגבת שממעל לעולם, כמקדש של מעלה המחיה את המקדש של מטה.

בהמשך מתאר הזוהר ומפרט את מעגלי החיים שסביב המקדש – כאברים המקיפים ניזונים מהלב, כאשר במוקד הכול, לב ליבו של העולם נמצא הארון שבקודש הקודשים. סביבו במעגלים נוספים לפי הסדר: ההיכל, המזבח, לשכת הגזית, העזרה, עזרת ישראל, הר הבית, ירושלים. ירושלים היא הלב של "היישוב של כל שבעים אומות העולם", שאף הוא מוקף באוקיינוס סביבו.

הלב מספק את הכוח המניע לזרימת הדם אל כלי הדם. פעולת הלב היא דו-סטריית: שאיבת דם מהאברים, והזרמה של דם מחודש ומלא חיות חזרה אליהם. וכך גם המקדש במובן הרוחני:

המקדש הוא המוקד המרכזי שאליו מביאים את הכול. שם מקום המשפט ובתי הדין בכל הארץ מגיעים אל הסנהדרין בלשכת הגזית להכרעת ההלכה בכל הארץ כולה. שם מקום הטהרה הקבועה התמידית – ככל שמתרחקים מן המקור כך הדרישה לטהרה פוחתת, וככל שמתקרבים יותר כך הדרישה לטהרה עולה. שם מקום הכפרה המרכזי לכל חטא – פרטי או ציבורי. גם במובן הגשמי – אל המקדש מביאים את היבול החדש, שם באים לידי ביטוי גילויי הקירבה לקב"ה בהבאת קרבנות תודה, נדרים ונדבות. שם מקום התפילה וההשתחויה שתנועתם הנפשית היא העלאת הנפש והתקרבות.

מאידך גיסא, המקדש הוא מרכז השפע השופע על הכול. כביכול הקדושה העליונה ביותר משפיעה על כל מעגלי הקדושה הפחותים ממנה מסביב. מן המקדש יוצאת התורה לכל העולם – "כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים". מן המקדש יוצאת ברכה לכל העולם ובהעדרו בטלה הברכה בכל העולם.

ההשפעה היא דו-סטריית: אנחנו מביאים אל ה' אל המקדש קרבנות, יבול, מים וכו' ומכח הבאה זאת הקב"ה מברך אותנו ואת ארצנו.

השוואת המקדש ללב מובאת גם במדרש רבה (איכה רבתי, פתיחתא טז):

אמר הקב"ה "כי נגע עד לבך" – זה בית המקדש, כמה דאת אמר (דהיי"ב ז, טז):
 "והיו עיני ולבי שם כל הימים".

דבר אחר: "כי נגע עד לבך" – זה הקב"ה. אמר רבי חייא היכן מצאנו שנקרא הקב"ה 'לבן של ישראל'? מין הדין קריא (תהילים עג, כו): "צור לבבי וחלקי אלוקים לעולם".

המדרש מדמה גם את בית המקדש וגם את הקב"ה כלב – כביכול במקדש מצוי ליבו של ה' כל הזמן, וממנו מתפשטת הברכה האלוקית לעולם כולו.

רבי יהודה הלוי משתמש אף הוא בתיאור זה בספר הכוזרי (במאמר שני, לב):
אולם אנחנו כאשר נפגע לבנו, הוא בית מקדשינו, נחלינו. וכאשר ישוב לבנו
לאיתנו נרפא גם אנחנו...

ובהמשך (שם, לו) כותב ריה"ל: "כי ישראל באומות הם בבחינת הלב באיברים שהוא **כבד**
חלאים מכולם **ורב** בריאות מכולם".

וכן גם כותב המהר"ל מפראג (גבורות ה', פרק עא):

...והיה עוד דומה בית המקדש אל הלב שהוא בכל בעלי החיים שעל ידו מקבלים
כל האיברים חיותו, וכן בית המקדש הוא נותן חיים לכל העולם, ולפיכך בית
המקדש באמצע היישוב כמו שהלב הוא באמצע הגוף... וביאור ענין זה כבר
ידענו שאין באדם כל האיברים בשוה במעלה, כי אבר כמו הלב הוא האבר
הנכבד שבו החיות וממנו מקבלים שאר האיברים חיות, לכן כאשר האילן חוזר
אל כח חיותו לגדל הפרי נקרא לבלוב מלשון לב כלומר שחוזר אליו חיותו שהיא
בלב, וכמו באילן כאשר הוא מבלבב שהוא חיותו של אילן אז מחיותו מוציא כל
לחוף וזה ענין החיות הוצאת הכח... ולפיכך במה שנחשב בית המקדש כמו לב
שיש בו חיות אי אפשר שלא ימצא מכה חיותו שנותן שפע שלו לחוף והוא
הוצאת פרי שנוולד ממנו שהרי כל חיות נמשך ממנו פרי. ולפיכך אמר בשעה
שבנה בית המקדש נטע בו כל מיני מגדים של זהב, כי מאחר שבית המקדש דומה
ללב העולם אמר שנטע בו כל מיני מגדים רצה לומר שמן בית המקדש נמשך כל
מיני שפע...

כפי שראינו בדברי הזוהר לעיל, הלב הוא המשפיע אל הגוף, אך במקביל הוא משמש גם
כצינור קבלה מהשפע העליון, הנמשל למוח. המהר"ל (גבורות ה', פרק ח) מבאר שאותו
המוח הוא התורה, וכך משמש המקדש כנקודת חיבור בין התורה בשורשה העליון ובין כל
העולם:

כי כמו שבאדם הלב והמוח עם עיקר האדם, הלב שממנו החיות והמוח ששם
השכל, כך בכלל העולם בית המקדש והתורה עיקר מציאות העולם, וכמו שהלב
הוא באמצע האדם וממנו מקבלים חיות ושפע כל האיברים כך בית המקדש
באמצע העולם ממנו מקבלים כל הארצות חיות ושפע. וכמו שהמוח שם שכל
האדם, כך התורה שכל העולם, נמצא התורה ובית המקדש הם עיקר הנמצאים,
ואלו שני דברים הם צמודים ביחד תמיד, כי בית המקדש הוא בארץ והוא
שלימות העולם הגשמי והתורה היא שכלית...

הלב הוא מקור החיות והקיום של כלל האיברים בגוף. המקדש מבטא יותר מכל את נוכחות
השכינה בעולם ועל כן הוא מבטא את מקום החיות והברכה לכל העולם כולו. וככל שנצליח
לראות בנוכחות האלוקית בעולם את מקור הכל ונחיה את חיינו המעשיים כך בעזרת ה'

יבנה הבית ומכוחו יתברך מחדש העולם כולו בנוכחות האלוקית בחיות ובברכה המברכים את העולם כולו.

ג. המקדש כמקור נביעת המים, ומשמעותה

בפרקי דרבי אליעזר (פרק כ) נאמר כי שער גן עדן סמוך להר המוריה:

”ויגרש את האדם” – גורש ויצא מגן עדן וישב לו בהר המוריה, ששער גן עדן סמוך להר המוריה. משם לקחו, ולשם החזירו במקום שנלקח, שנאמר (בראשית ד, טו) ”ויקח ה' אלקים את האדם” מאיזה מקום לקחו? ממקום בית המקדש שנאמר (בראשית ג, כג), ”לעבוד את האדמה אשר לוקח משם”.

בין גן עדן להר המוריה קיימת קרבה מהותית.² גן העדן מתואר בתורה כמקום בו נמצא כל עץ נחמד למראה וטוב למאכל, וכמקום שבו נהר יוצא מעדן להשקות את הגן ונפרד לארבעה ראשים (נהרות). נראה כי הכתוב מתאר את ברכת ה' לעולם הנשפעת ממקום זה.

נביאים שונים מתארים כחזון אחרית הימים (כל אחד בסגנונו) נביעת מים היוצאת ממקום המקדש ומשקה את העולם – הנביא זכריה בפרק יד, הנביא יואל בפרק ד, ובמידת מה הנביא ישעיהו בפרק נא, ג. במסגרת פרקי הגאולה מתאר הנביא יחזקאל (בפרק מז) נביעת מים שיוצאת מן המקדש מזרחה, וגוברת ומתרבה ובהגיעה אל ים המלח הוא נרפא ממליחותו ושב לגדל ולהצמיח:

וַיִּשְׁכְּנֵי אֵל פְּתַח הַבַּיִת וְהִנֵּה מַיִם יֵצְאוּ מִתַּחַת מִפְּתַח הַבַּיִת קְדִימָה... בְּצֵאת הָאִישׁ קְדִימִים וְקָו בְּיָדוֹ וַיִּמְדֵּ אֶלֶף בְּאַמָּה וַיַּעֲבֹרְנִי בַמַּיִם מִי אַפְסָיִם: וַיִּמְדֵּ אֶלֶף וַיַּעֲבֹרְנִי בַמַּיִם מִיִּם בְּרַפְסִים וַיִּמְדֵּ אֶלֶף וַיַּעֲבֹרְנִי מִי מִתְּנִיִּם: וַיִּמְדֵּ אֶלֶף נַחַל אֲשֶׁר לֹא אוֹכַל לַעֲבֹר כִּי גָאוּ הַמַּיִם... וּבָאוּ הַמַּיִם אֶל הַיַּמָּה הַמוֹצְאִים וְנִרְפוּ הַמַּיִם... וְהָיָה הַדָּגָה רַבָּה מְאֹד כִּי בָאוּ שְׁמֵה הַמַּיִם הָאֵלֶּה וַיִּרְפְּאוּ וַיְחִי כָּל אֲשֶׁר יָבֹא שְׁמָה הַנַּחַל... וְעַל הַנַּחַל יַעֲלֶה עַל שְׁפָתוֹ מִזֶּה וּמִזֶּה כָּל עֵץ מֵאֲכָל... כִּי מִיָּמִיו מִן הַמִּקְדָּשׁ הָמָּה יוֹצְאִים וְהָיָה פְּרִיָו לְמֵאֲכָל וְעֵלְהוּ לְתִרְוָפָה. (יחזקאל יד א-יב)

המדרש מקשר בין גן העדן הבראשיתית, המתאר את מקור חיות העולם בהיווסדו, ובין המקדש הממשיך את אותה החיות הקיומית לעולם, שעתיד להתגלות בשיאו בחזון הנביאים העתידי שבו מים חיים ייצאו מירושלים וישקו את העולם.

2. אין בכוונתנו במסגרת זאת להתייחס למקומו הגיאוגרפי של גן העדן הן בפשטי הפסוקים והן בדברי חז"ל. נושא זה זוקק עיון בפני עצמו. כמו כן לקשר המהותי בין גן העדן לבין המקדש היבטים רבים, ולא נעסוק בכולם כאן.

במסכת מידות (ב, ו) מציינת המשנה בין שערי העזרה את "שער המים", ונאמרו בה שני נימוקים מדוע נקרא השער בשם זה: א. "שבו מכניסין צלוחית של מים של ניסוך בחג". ב. "רבי אליעזר בן יעקב אומר: ובו המים מפכין ועתידין להיות יוצאין מתחת מפתן הבית".

מנקיטת רבי אליעזר בן יעקב לשון הווה ("ובו המים מפכין") נראה כי המים היו מפכים כבר בבית שני, ולעתידי לבוא הם עתידים לצאת ולנבוע משם החוצה, וכך מבין הגר"א בביאורו למשנה. כלומר, נביעת השפע לעולם היא תכונתו היסודית של המקדש ולפיכך היא תמידית, ולעתידי לבוא תתגבר ותתגלה כלפי חוץ.

כך גם ניתן להבין את דברי הירושלמי האומר שכשודד המלך בא לחפור את יסודות אבן השתייה, עלו מי התהום ובקשו להציף את העולם.

נביעת המים מן המקדש היא ביטוי להתחדשות תמידית. כינון המקדש על מי התהום של העולם הוא ביטוי לכך שאין מדובר במבנה סטטי ומקובע, אלא במקור חי, נושם ומנביע ברכה.

נביעת מי התהום, השפע הכמוס בתהומות, תבוא לידי ביטוי בעבודת המקדש – בציפייה להתגשמות ברכת ה' והרעפה על ארצו מן המים העליונים, מי הגשמים (בניסוך המים ובתפילה) – כפי שיבואר בהרחבה להלן בפרק יא.

ד. הארכת בדי הארון כביטוי ליניקת הקודש מקודש-הקודשים

בדי הארון היו בולטים אל הקודש, כמתואר בספר מלכים-א ה, ו:

וַיֵּאָרְכוּ הַבַּדִּים וַיֵּרְאוּ רְאֵשֵׁי הַבַּדִּים מִן הַקֹּדֶשׁ עַל פְּנֵי הַדָּבָר וְלֹא יֵרְאוּ הַחוּצָה וַיִּקְרָא שֵׁם עַד הַיּוֹם הַזֶּה:

אורכו של קודש הקודשים שבמשכן היה עשר אמות, ובדי הארון הגיעו עד הפרוכת. כאשר בנה שלמה המלך את בית המקדש והרחיב את אורך קודש הקודשים לעשרים אמה, הוארכו בדי הארון בהתאמה (המפרשים העלו אפשרויות שונות כיצד נעשה הדבר, בדרך נס³ או בדרך טבעית). חז"ל עמדו על כך שהיה עניין מיוחד שבדי הארון יבלטו מבעד לפרוכת אל הקודש, וכך מצינו בברייתא דמלאכת המשכן (פרק ז):

מנין אתה אומר מכיוון שהכניסו הכהנים את הארון האריכו הבדים והגיעו לפרוכת ונגעו בפתח? שנאמר "ויאריכו הבדים ויראו ראשי הבדים מן הקדש על פני הדביר". לפיכך לא ננעלו דלתי בית קדשי הקדשים מעולם. "ולא ייראו החוצה" – אי אפשר לומר שלא יראו שכבר נאמר "ויראו", ואי

3. ראה גם להלן הערה 8.

אפשר לומר ויראו שכבר נאמר "ולא יראו", הא כיצד? היו בולטים בפרוכת ונראים בהיכל כשני דדי אשה.

ביחס לבליטת בדי הארון אל הקודש מוסיפה הגמרא (יומא נד ע"א) פסוק משיר השירים:

תניא נמי הכי: "וייראו ראשי הבדים"... הא כיצד? דוחקין ובולטין ויוצאין בפרכות ונראין כשני דדי אשה שנאמר "צרור המור דודי לי בין שדי ילין".

בנוגע לדימוי הבדים הבולטים בפרוכת כשני דדי אשה, עולה השאלה – וכי אין לחז"ל משל צנוע יותר לציין את בליטת הפרוכת? מדוע לתאר תיאור כזה על פרוכת קודש הקודשים?

נראה להסביר את הדימוי באופן הבא: ייתכן שישנה כאן רמיזה על ההשפעה של קודש הקודשים על הקודש, בשני מובנים:

א. בליטת הבדים וחדירתם אל הקודש מבטאת את החיבור של קודש הקודשים אל הקודש, כביכול הוא מבקש להשפיע ולחדור אל הקודש.

ב. תפקיד השדיים להניק את התינוק. הדימוי של דדי האשה בא לומר כי הקודש מקבל את נקודת יניקותו מקודש הקודשים – מקור השפע והשראת השכינה.

נקודה זו מזכירה במידת מה את העובדה שאבן השתייה היא מקום בריאת העולם, ואת דימויה לטבור העולם ומקור השפע – כפי שביארנו לעיל.

בהקשר זה יפה להביא את דברי הבית-יעקב מאיזביצא (פרשת תרומה אות מה):⁴

...כי כל כלי המקדש יש להם פעולה מיוחדת, ועיקר פעולת הארון ע"י הבדים, שע"י הבדים היה מכניס אהבה לתוך ליבות ישראל. ובמקדש הכירו זאת החיבה מפורש כדאיתא "בשעה שהיו ישראל עולין לרגל מגללין להם את הפרוכת וכו' אומרים להם ראו חיבתכם לפני המקום וכו' והבדים נראין כשני דדי אישה. היינו שמאד רוצה להשפיע להם, וע"י הבדים נכנס אור הלוחות לתוך ישראל, שע"י הבדים ראו החיבה שיותר ממה שהעגל רוצה לינק הפרה רוצה להניק, שהלוחות רוצים מאד להכניס עצמם לתוך ישראל רק המה צריכים לפתוח נקב כחודה של מחט ויפתח להם כפתחו של אולם. והנה מעולם לא הסירו הבדים מן הארון לגמרי, להורות על מה שכתוב "והגית בו יומם ולילה", שהאדם צריך להיות תמיד ולעולם חושק ותאב לתורה.

ה. צנצנת המן ולחם הפנים כביטוי להשפעה ההדדית

לאחר ירידת המן נצטוו משה ואהרון לקחת צנצנת עם מלוא העומר מן ולהניחה למשמרת "לפני ה'", "לפני העדות":

4 אני מודה לרב מנחם מקובר שהפנה אותי למקור הזה.

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל אֱהֲרֹן קַח צִנְצָנֶת אֶחָת וְתֵן שָׁמָּה מְלֵא הָעֶמֶד מִן הַנֶּחֱחַ אֶתוֹ לְפָנַי
ה' לְמִשְׁמַרְתְּ לְדֹרֹתֵיכֶם: כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶל מֹשֶׁה וַיַּיַּחֲהוּ אֱהֲרֹן לְפָנַי הָעֵצָה
לְמִשְׁמַרְתְּ:
(שמות טז, לג-לד)

מטרת הציווי מפורשת לכאורה בפסוק לח כפרסומי ניסא לדורות: "למען יראו את הלחם אשר האכלתי אתכם במדבר בהוציא אתכם מארץ מצרים". אך ניתן להציע, ובכך עוסקים מפרשים רבים כי מטרה נוספת היא הזיקה בין הלחם, המזון החומרי לבין התורה והלוחות, המזון הרוחני ששניהם מאת ה'.

נראה כי מיקום צנצנת המן בקודש הקודשים לצד ארון ולוחות העדות נועד גם לומר לעם ישראל לדורות כי כשם שבמדבר פרנסת עם ישראל על ידי הקב"ה הייתה ניסית על ידי מן, כך גם לדורות לכשייכנסו לארץ ישראל ויתפרנסו מעבודתם באמת בעומק, פרנסתם תהיה מאת ה', ולא "בכוחי ועוצם ידי".

וכך כתב הרש"ר הירש בפירושו לשמות שם:

למשמרת לדתיתכם. ציווי זה בישר לדור המדבר, כי נדודיהם במדבר יגיעו לקיצם ויביאום אל תנאים נורמאליים של חיי פרנסה. אולם, גם באותם התנאים הנורמאליים ישמרו בליבם את לקח אכילת המן, וכאשר יילחמו על ה"לחם", יטרפו "טרף" ויצודו "צידה" בתנאים הרגילים של העולם החברתי והגשמי, גם אז יראו את מזונם רק כאותו "מן", שה' נתן וחלק להם למנה. לפיכך תונח צנצנת המן לפני העדת למשמרת, כלומר, תישמר יחד עם שני לוחות העדות, המעידים על התורה שניתנה להם מתנה מיד ה'... מי שנותן מחיה לאדם, הוא שנתן גם את התורה המורה לאדם את דרך חייו. יכיר ויידע האדם, כי שתי העובדות האלה מתאחדות זו עם זו ומשלימות זו את זו.

המקדש משמש לשתי מערכות-על: השראת השכינה, ובית ה'. השראת השכינה היא ההתגלות 'מלמעלה למטה' ובחינה זו מתבטאת בקודש הקודשים. לעומת זאת ההיכל והעזרות משמשים כמקום מפגש ועבודה של האדם בבית ה'.

ארון העדות שבקודש הקודשים מבטא את ההתגלות 'מלמעלה למטה'. בתוכו הונחה צנצנת המן המסמל את הלחם הבא מן השמים. לעומת זאת לחם הפנים מסמל את הלחם שבא מהארץ והוא מונח על השולחן בהיכל. שניהם נמצאים במקדש זה כנגד זה, ובכך מתבטאת הזהות הפנימית שלהן: גם הלחם שאנחנו מכינים בעצמנו הוא בעצם המשך ישיר של המן במדבר ושל הפרנסה והאוכל שהקב"ה מעניק לאדם מלמעלה.

כך התורה והלוחות המונחים בארון העדות שבקודש הקודשים מייצגים את האור הבא מלמעלה למטה, לעומת המנורה שבה מעלים את האור המאיר מלמטה למעלה. וכך גם מטה אהרון שנעשה בו נס מונח בארון העדות כסמל לקדושת הכהונה הבאה מלמעלה, לעומת מזבח הקטורת שעליו שמסמלת את הכהונה ובו מעלים הכהנים את עשן הקטורת.

כשם שלהשראת השכינה במקדש נדרשת התגלות אלוהית והכנה אנושית, כך בברכת ה' לעולם ובשפע היורד מהמקדש לעולם באה לידי ביטוי ההדדיות שבברכת ה' ובהכנה האנושית הנדרשת. ברכת ה' חלה על האדם לפי מעשיו. כדי להוריד שפע אלוקי צריך להעלות לחם על השולחן. וכל מין המוקרב, מברך את מינו (כמבואר להלן בפרק ז). ישנו כאן מעין "כמים הפנים לפנים" (משלי כז, יט) בין האדם לקב"ה. כמידת יחסנו אליו ובקשתנו ממנו כך גם ההיענות שלו. וההדדיות היא כפולה, משום שיכולתנו להעלות משלנו תלויה אף היא בברכת ה' עלינו. גם אנחנו המביאים, באמת הוא הנותן.

דוד המלך בברכתו בפרקי המקדש בדברי הימים, מנסח זאת בלשון מופלאה:

יְכִי מִי אֲנִי וּמִי עַמִּי כִּי נִעְצָר כַּח לְהִתְנַדֵּב כְּזֹאת כִּי מִמֶּךָ הַכֹּל וּמִיָּדְךָ נִתְּנוּ לָךְ : כִּי גֵרִים אֲנַחְנוּ לְפָנֶיךָ וְתוֹשָׁבִים כְּכֹל אֲבֹתֵינוּ כִּצֵּל יָמֵינוּ עַל הָאָרֶץ וְאִין מִקְנֶה: ה' אֲלֵהֵינוּ כֹּל הַקְּמוֹן הַזֶּה אֲשֶׁר הִכִּינוּ לְכָנוֹת לָךְ בֵּית לְשֵׁם קְדֹשְׁךָ מִיָּדְךָ הוּא וְלָךְ הַכֹּל: (דברי הימים-א כט, יד-טז)

הכול של הקב"ה. מה שאנחנו מביאים לקב"ה הוא ממנו יתברך. ישנו קשר ישיר בין הכרתנו כי הוא מקור הכול על כן אנו מביאים לו ומתוך הבאה זו אנחנו מתברכים ממנו וכל זה מתרחש במקדש.

במובן רחב יותר, עיקרון ההדדיות מתבטא בעצם עבודת המקדש. בעל ספר החינוך מבאר בהרחבה, שלמרות שקדושת המקדש היא בבחינת "קביעה וקיימא" ולכאורה אינה תלויה באדם, והקב"ה לכאורה אינו זקוק למתנת האדם, עבודת המקדש מזככת את האדם ועל ידי כך נמדכת תוספת קדושה לעולם ולמקדש בפרט. וכך דבריו (מצוה צה):

דע בני כי כל אשר יגיע אצל השם בעשות בני אדם כל מצוותיו איננו רק שחפץ השם להטיב לנו, ובהיות האדם מוכשר ומוכן בעשיית אותן מצוות לקבל הטובה אז ייטיב אליו השם... ומעתה בהיות הנחת דעתינו על זה בעניין מצוותיו ברוך הוא תחייב אותנו לאמר כי בנין בית לשם לעשותינו בה תפילות וקרבנות אליו הכל להכין הלבבות לעבודתו יתעלה... כי השמים ושמי השמים לא יכללוהו... הלא ידועים הדברים וברורים שהכל להכשר גופותינו... ועל כן ציונו לקבוע מקום שיהיה טהור ונקי בתכלית הנקיות לטהר שם מחשבות בני איש ולתקן לבבם אליו בו, והוא ברוך הוא בחר אותו המקום והכינו אל הטובה לבני אדם... ומתוך הכשר המעשה וטהרת המחשבה שיהיה לנו שם יעלה שכלינו אל הדבקות עם שכל העליוני.

ועל דרך הפשט על הצד הזה נפרש שריית השכינה במקום ההוא, ואף על פי שהאמת כי אמרו רבותינו ז"ל קדושתן עליהן אפילו כשהן שוממין, שמשמע בזה שאין כל סבת שריית השכינה שם מצד העובדים... ומכל מקום לעולם תתרבה שם הברכה והקדושה לפי הפעולות הטובות שיעשו שם בני אדם, ואז

עם הפעולות הטובות יפתחו מעיינות הטוב כנגדו, כי באמת אינו דומה קדושת המקום בחרבנו לקדושתו ביישובו.

ובהמשך (מצוה צו) מבאר החינוך על פי עיקרון זה את מצוות העלאת לחם הפנים:

...ועל כן צריך אליו להיות הברכה מצויה בו תמיד, ומתוך עסקינו בו לקיים עליו מצוות ה' יהיה הרצון והברכה חלים עלינו והתברך במעיינו, כי בכל שעושה בו האדם רצון ה' בו הוא מתברך, ולפי כל עניין ועניין שישים מגמת פניו ומחשבותיו ועסקיו בדבר מצווה לפי הן מעיין הברכה נובע עליו...

ו. לחם הפנים - ברכת הלחם והמזון לעולם

השולחן ועליו לחם הפנים נמצא בקודש לצד המנורה ומזבח הקטורת. המנורה, הקטורת והשולחן מכוונים כנגד שלוש החושים שיש בהם ברכה: הראייה, הריח והטעם, ונתינתם בקודש מסמלת את מקור הברכה.

התורה מדגישה: "ונתת על השולחן לחם לפני תמיד" (שמות כה, ל), ובמדרש (במדבר רבה ד, יד) מבואר שאף בעת מסע המשכן! כמו כן ביחס לאכילתו נאמר: "...ואכלוהו במקום קדוש כי קודש קודשים הוא לו מאשי ה' חוק עולם" (ויקרא כד, ט).

קביעות לחם הפנים היא בשל היותו מקור הברכה לעולם. הדברים מפורשים בדברי הזוהר (ח"ב קנ"ג ע"ב):

פתח רבי ייסא ואמר ועשית שלחן עצי שטים וגו' שלחן דא איהו קיימא לגו במשכנא, וברכתא דלעילא שריא עליה ומניה נפיק מזונא לכל עלמא, ושלחן דא לא אצטריך למהוי בריקניא אפילו רגעא חדא אלא למהוי עליה מזונא, דהא ברכתא לא אשתכח על אתר ריקניא, ובגין כך אצטריך למהוי עליה נהמא תדיר דלהוי תדיר ברכתא עלאה משתכחא ביה ומגו ההוא שלחן נפקי ברכאן ומזוני לכל שאר פתורי דעלמא דאתברכאן בגיניה.

] = שלחן זה היה עומד בפנים במשכן וברכה עליונה שורה עליו וממנו יוצא המזון לכל העולם. ושלחן זה אינו צריך שיהיה ריק אפילו רגע אחד אלא שיהיה עליו מזון, כי הברכה אינה נמצאת על מקום ריק, שמשום זה צריך להיות עליו תמיד לחם, כדי שתהיה נמצאת בו תמיד הברכה העליונה. ומן השלחן ההוא יוצאים ברכה ומזון לכל שאר השולחנות שבעולם שהם מתברכים בשבילן.

בהמשך ממשיך הזוהר (קנ"ד ע"א) את שולחן לחם הפנים לכרם שממנו יוצאים הענבים, ולאילן שממנו יוצאים הפירות, וכך משולחן לחם הפנים הוא מקור ברכה לכל השולחנות בעולם.

וכן במדרש תנחומא ישן (אמור כ):

"ביום השבת יערכנו". "כי מי בשחק יערוך לה" (תהילים פט, ז). אמר רבי אבין הלוי: מי כיוצא כהקב"ה מפרנס יתומים ומאכיל רעבים, ואין לשון הזה אלא לשון פרנסה שנאמר "ביום השבת ביום השבת יערכנו".

וכך לשון רבינו בחיי בפירושו לשמות כה, כג:

... אבל השלחן מה היה משמש, ומה צורך היה במשכן ובמקדש לעשות בהם שלחן? וע"ד הפשט הוצרך השלחן בבית ה' בלחם אשר עליו להיות שרש דבר שתחול הברכה בו, והלחם אשר עליו היה נאכל לכהנים משרתי המקדש והיה מספיק לרבים מהם מעט ממנו, וכענין שאמרו רז"ל: (יומא לט א) כל כהן שהיה מגיעו כפול היה שבע. ועל כן נקרא "שלחן" שהקב"ה שולח ברכתו בלחם שעליו, ומשם הברכה משתלח בכל המזונות ויבא שובע לכל העולם.

בהמשך מבאר רבנו בחיי, שמאז בריאת העולם "יש מאין", השפע האלוקי מתברך בעולם רק בדרך של "יש מיש", וכך גם אלישע היה צריך אסוך שמן כדי שעליו תחול ברכת הנס. וכך גם לחם הפנים הוא המקור להאצלת שפע ברכה לעולם.

במדרש 'תדשא' (פרק ב) מבאר ששלמה המלך הוסיף למקדש עשרה שולחנות, למרות שבמשכן היה רק שולחן אחד – משום שדור המדבר, שפרנסתם הייתה מובטחת, די היה להם בשולחן אחד. אבל משנכנסו לארץ ונזקקו לגשמים היה צורך בריבוי שולחנות:

"ויעש שולחנות עשרה" (דה"ב ד, מ) – כדי להרבות זרעים. ולמה עשה משה אחד? שלא היו צריכין במדבר לזרעים, וכיון שבא שלמה עשאן י' כדי להרבות זרעים.

נתן חמישה מימין שלחן של משה, וחמישה משמאל. למה כן? ... ולכך נתן חמשה מימין, שהוא דרום, כנגד ימין העולם שמשם טללי הברכה יוצאין לעולם. אמר שלמה בזכות אלו שולחנות הנתונות בימין יהיו גשמי ברכה וטללי ברכה יוצאין לעולם מן ימין. ולכך נתן ה' משמאל נגד צפון שהוא שמאל שמשם הרעות יוצאין לעולם אמר שלמה בזכות אלו שולחנות הנתונות משמאל ימנעו הרעות מישראל...

ז. הקרבנות – ברכת הפרנסה

הגמרא (כתובות י ע"ב) דורשת את המילה "מזבח" מלשון "מזין", ומבאר רש"י: "בזכות הקרבנות העולם ניזון".

המהרש"א מבאר שהגמרא לומדת זאת מהפסוק "את קרבני לחמי" (במדבר כה, ב), שמכיוון שברור שאין הקב"ה צריך ללחם עבור עצמו, כוונת התורה לומר שבזכות קרבן התמיד מתברך הלחם בעולם.

הנצי"ב בפירושו לפסוק זה⁵ מבאר את הביטוי **לחמי** מלשון הלחמה, כלומר חיבור והדבקה. כשם שהמזון מחבר וקושר את הגוף והנפש, כך הקרבנות מדבקים את ישראל לקב"ה. הנצי"ב מוסיף שלפיכך קרויה עבודת הקרבנות בשם **עבודה** (יותר משאר המצוות) – משום שכשם שהאדם עובד לפרנסתו כך עבודת הקרבנות מפרנסת את העולם.

במדרש תנחומא (תצוה יג) מבואר בהרחבה כיצד כל מין שהיה קרב במקדש היה מברך את מינו – לחם הפנים מברך את החיטה, הביכורים את הפירות, ניסוך היין את הענבים ושמן המאור את הזיתים:

א"ר הונא בר אבא בשעה שהיו הקרבנות קריבין היתה סאה ארכלים עושה סאה סולת סאה קמח סאה מורסן סאה סובין סאה קיבר סאה גגינים אבל עכשיו אדם מוליך סאה של חטים לטחון אינו מביא אלא כמו שהולך ויתר מעט למה שבטל לחם הפנים... ראה מה היו הקרבנות בשעה שהיו קריבין כל מה שהיה מתקרב מן מינו היה מברך את מינו...

ובכורים שהיו מקריבין היו מברכין את פירות הארץ, מעשה ברבי יונתן בן אלעזר שהיה יושב תחת תאנה אחת בימות הקיץ והיתה התאנה מלאה תאנים יפות יצא הטל והיו אותם התאנים שואבות דבש... וכל כך למה שהיו הקרבנות קריבין.

מעשה בסופר אחד שהיה עולה לירושלים בכל שנה הכירוהו בני ירושלים שהיה אדם גדול בתורה אמרו לו טול ממנו חמשים זהובים ושוב לך אצלנו, אמר להם יש לי גפן אחת והיא חביבה עלי מכל מה שאתם נותנים שהיא עושה לי שלש רפואות בכל שנה ושש מאות חביות עושה לי בכל שנה... ואני מוכרם בדמים הרבה... וכל השבח הזה בזכות נסוך היין שהיה קרב על גבי מזבח.

ה. ברכת כוהנים

מצות עשה על הכוהנים לברך את העם במקדש כחלק מעבודת התמיד, כפי עשה אהרון בימי המילואים ובחנוכת המשכן. המקדש, כמקור הברכה, הוא המקום המיוחד לברכה זו ולכן רק בבית המקדש הייתה נאמרת הברכה בהזכרת שם ה' המפורש,⁶ כמשמעות הכתוב (תהילים קלג, ג): "כי שם צוה ה' את הברכה", וכמבואר בגמרא (סוטה לח ע"א):

5. במקומות רבים בפירושו לתורה מרחיב הנצי"ב ומבאר את עבודת הקרבנות כמחוללת שפע רוחני וגשמי בעולם. וכאן נקטנו בדוגמה אחת. בפירושו מרבה הנצי"ב להפנות למדרש תנחומא שלהלן.

6. על הקשר בין ברכת כוהנים לשכינה השורה בעת הברכה, ובפרט במקום המקדש, ניתן ללמוד מלשון המדרש בשיר השירים רבה ב: "הנה זה עומד אחר כותלנו משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים". משגיח מן החלונות – מבין כתפיהם של כהנים; מציץ מן החרכים – מבין אצבעותיהם של כהנים". וכן על דרך השלילה ניתן ללמוד מהגמרא (חגיגה טז ע"א): "דרש רבי יהודה ברבי נחמני מתורגמניה דריש לקיש: כל המסתכל בשלושה דברים עיניו כהות: בקשת, ובנשיא ובכהנים". בכל אחד מאלו יש

"כה תברכו את בני ישראל" – בשם המפורש, אתה אומר: בשם המפורש, או אינו אלא בכינוי? ת"ל: "ושמו את שמי", שמי המיוחד לי; יכול אף בגבולין כן? נאמר כאן "ושמו את שמי" ונאמר להלן "לשום את שמו שם", מה להלן בית הבחירה, אף כאן בבית הבחירה.

כך מבאר רש"י את הפסוק (שמות כ, כא) "בְּכֹל הַמָּקוֹם⁷ אֲשֶׁר אֶזְכֵּר אֶת שְׁמִי אָבוֹא אֵלַיָּךְ וַיְבָרְכֶיךָ" – כמקום המיוחד לברכה המוזכר בתחילתו של פסוק זה: "מִזְבַּח אֲדָמָה תַעֲשֶׂה לִּי וְזָבַחַת עָלָיו אֶת עֹלֹתֶיךָ". לפי רש"י משמעות "אבוא אליך וברכתך" היינו השראת השכינה, וממילא רק במקום זה הותר "להזכיר את שמי".

רבינו בחיי מרחיב על הקשר המהותי בין המקדש לברכה בכלל ולברכת כוהנים בפרט:

"הנה מטתו שלשלמה" – אינו מדבר אלא במלך שהשלום שלו, "מטתו" זה ביהמ"ק, ולמה נמשל ביהמ"ק למטה, מה המטה הזו נתנה לפריה ורביה, כך ביהמ"ק כל מה שבתוכו היה פרה ורבה...
 "ויבן את בית יער הלבנון" – למה נמשל ליער, לומר לך מה יער פרה ורבה אף ביהמ"ק כל מה שבתוכו היה פרה ורבה,⁸ לכך נאמר: "הנה מטתו שלשלמה ששים גבורים סביב לה", אלו ששים אותיות שבברכת כהנים...

משמעות הברכה היא ירידת שפע ממקום הקודש אל העולם, וממילא הברכה קושרת עמה ברכה רוחנית עם ברכה גשמית – כמשמעות השראת השכינה שבמקדש. כך לגבי אותה ברכה אנו מוצאים את ביאור הספרי ל"יברכך" – "שיתרבו נכסידך". ו"יאר ה' פניו אליך" – "ליתן לך חיים דכתיב (משלי טז, טו) 'באור פני מלך חיים'" (חזקוני שם).

המלבי"ם מבאר את חלקם של הכוהנים בתפקיד המשכת הברכה:

-
- דמות וזיו השכינה, לכן אין ראוי להסתכל בהם והמסתכל בהם עונשו שעניו כהות. המהרש"א מבאר כי המסתכל בדברים אלו שיש בהם מעין 'דמות השכינה', עיניו כהות, משום שסומא חשוב כמת, והרי זה מעין האמור על המסתכל בשכינה "כי לא יראני האדם וחי".
7. הנצי"ב מבאר במקום שבהעדר המקדש מתפרש "כל המקום" כעניינו, שכל מקום שלומדים תורה ומשרים שכינה באה ברכת ה'.
8. דברי רבנו בחיי מיוסדים על מדרש במדבר רבה יא, ג, ובו מובאות שתי דוגמאות לכך: הארכת הבדים בימי שלמה המלך (באורח נס), וקישוטי הזהב היו במקדש שהיו נותנים פירות באורח נס. במדרש תנחומא (סוף תרומה, וכן בגמרא יומא לט ע"ב) מובא שעצי מזבח העולה לא היו נשרפים מאש המערכה, משום שכל עצי המקדש היו פרים ורבים ומלאי חיות, ואף עצי הארזים של קירות המקדש היו **מלבבים**, כתכונתו של מטה אהרון, ומשום כך נקרא המקדש "בית יער הלבנון". ובמהר"ל (גבורות ה' פרק עא) כתב שלבלוב הוא מלשון **לב**: "לכן כאשר האילן חוזר אל כח חיותו לגדל הפרי נקרא לבלוב מלשון לב, כלומר שחוזר אליו חיותו שהיא בלב... אז מחיותו מוציא כל לחוץ וזה ענין החיות – הוצאת הכח".

...וענין הברכה הבאה מה' לבריותיו הוא התרבות השפע והטוב ממעון הברכות. והנה האל הטוב מוכן תמיד להשפיע טוב וחסד והמקור פתוח תמיד... רק שצריך שהמקבל יהיה מוכן לקבל השפע ההוא ע"י מעשיו והכנתו, אמנם יצויר שגם כשאין המקבל מוכן כ"כ יריק עליו השפע האלהי באמצעות אנשים אלהיים עובדי ה' שהם יפתחו צנור הברכה ע"י מעשיהם ותפלתם וברכתם ויריקוהו על העם, ובחר לזה את בני אהרן הקרבים אל ה' בעבודתם בקדש, שהם ישאו אצבעותיהם העשרה אל עשרה צנורות ומקורות אשר למעלה ובכח השם שיזכירו ימשיכו השפע למטה על העם...

הגמרא (סוטה לט ע"ב - מ ע"א) מתייחסת לפסוקים שהיה אומר העם בזמן שהכהנים מברכים במקדש. גם שם היו מציינים את הזיקה שבין ציון לברכה. במוסף של שבת היו מסיימים בברכה "ברוך ה' מציון שוכן ירושלים הללויה", ובברכת כוהנים של תפילת געילה היו אומרים "כי כן יבורך גבר ירא ה' יברכה ה' מציון וראה בטוב ירושלים כל ימי חיך".⁹

ט. שלושת הרגלים וזיקת הברכה החקלאית למקדש

1. העלייה לרגל ומטרותיה

חז"ל מתארים את שלושת הרגלים כימי דין.

משנה: בארבעה פרקים העולם נידון בפסח על התבואה, בעצרת על פירות האילן בר"ה כל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון... ובחג נידונין על המים.

גמרא: תניא אמר רבי יהודה משום רבי עקיבא, מפני מה אמרה תורה הביאו עומר בפסח – מפני שפסח זמן תבואה הוא; אמר הקב"ה הביאו לפני עומר בפסח כדי שתתברך לכם תבואה שבשדות. ומפני מה אמרה תורה הביאו שתי הלחם בעצרת – מפני שעצרת זמן פירות האילן הוא; אמר הקב"ה הביאו לפני שתי הלחם בעצרת כדי שיתברכו לכם פירות האילן. ומפני מה אמרה תורה נסכו מים בחג – אמר הקב"ה נסכו לפני מים בחג כדי שיתברכו לכם גשמי שנה.

הגמרא מבארת שקורבנות כל חג קשורים באופן ישיר לברכה החקלאית הנדרשת באותה עונה. דווקא בשיאי העונה החקלאית – הקציר והאסיף דורשת התורה מהחקלאי לעצור מעבודתו ולעלות לרגל למקדש. הסיבה לכך היא ההבנה כי באמת, בעומק, הברכה החקלאית מקורה באופן ישיר מאת הקב"ה ועל כן על האדם לעלות ולהיראות שלוש פעמים בשנה על מנת לבטא את ההכרה העמוקה כי כל הברכה הגשמית מקורה מאת ה'.

---

9. הזיקה בין הברכה ל"ציון" מוזכרת בתהילים במקומות נוספים: "כטל חרמון שיורד על הררי ציון כי שם צוה ה' את הברכה חיים עד העולם" (קלג, ג); בפרק קלד – "ברכה ה' מציון עושה שמים וארץ" (קלד, ג); "ברוך ה' מציון שוכן ירושלים הללויה" (קלה, כא).

ה'משך חכמה' (ויקרא כג, י) מוסיף שמלבד ההודיה שהאדם חב לה', מתבקשת העלייה למקדש בעונות אלו כדי לשמר ולזכך את ישראל לבל יתגשמו בעבודות הקרקע, וכך דבריו:

הענין מורה, כי רצון השם יתברך שלא יתגשמו בני ישראל בעבודת הקרקע, ונתן להם הבורא מצוות הרבה בכל פועל בכל מצעד, לייחד כל עניני בני אדם אל השי"ת, להיות כל הפועלים החומריים לדרכים מאירים ומזהירים להגיע בהן לשלימות האמיתי ולהתקרבות השי"ת...

העלייה לרגל היא התכנסות כל עם ישראל כולו, מכל הגלויות ומכל קצוות ארץ ישראל, למקום אחד מרכזי, מקום המאחד ומחבר את כל ישראל. העלייה לרגל בשיא העונה החקלאית מחייבת כל אדם שיש לו קרקע בישראל לעזוב את השדה הפרטי ולהתכלל עם כל עם ישראל במקדש. בכך הוא מבטא באופן מובהק כי כל הברכה הגשמית, בארץ כולה ובשדה של כל אדם פרטי, מקורה מאת ה'.

אחת המשמעויות העמוקות של אחדות זו היא ביטול ההפרדה בין חברים לעמי ארצות בסוף ימי הבית השני ברגלים. וכדרשת הירושלמי (חגיגה פ"ג ה"ו) את הפסוק: "ירושלים הבנויה כעיר שחבורה לה יחדיו" – עיר שעושה כל ישראל חברים". מועדי העלייה לרגל הם זמנים של ביטול מחיצות וחיבור כל עם ישראל כולו לאביו שבשמים במקדש, ולעתיד לבוא יצטרפו לכך גם אומות העולם – כחזון הנביאים.

2. איסור חדש והנפת העומר

התורה אוסרת לאכול מתבואת השנה החדשה לפני הנפת העומר בט"ז בניסן.

ברובד של "סור מרע" – מסביר האלשיך הקדוש (ויקרא כג) את טעם המצווה כרצון התורה להתמודד עם תחושת כוחם ועוצם ידם של החקלאים וכפיות הטובה האפשרית:

על כן אבינו שבשמים כאב את בן ירצה, גואלנו אהבנו ומלמדנו מוסר השכל, כי מעת החל חרמש בקמת השעורים שהיא ראשית כל תבואת הארץ, טרם רום לבכם בראות רב תבואות בבית ובשדה... בא האלהים לפקוח עינים עורות וללמדם דעת, כי לה' הארץ ומלואה פירות ופירי פירות, כי כח האדם אין כי הכל הבל.

האלשיך רומז בדבריו לפסוק נפלא שנאמר על ידי דוד המלך בזיקה לבניין מקדש, המבטא בצורה מאוד יפה את ייחוס כל הברכה למקורה לקב"ה:

וכי מי אני ומי עמי כי נעצר פח להתנדב פזאת כי ממך הפל ומיך נתנו לך: כי גרים אנחנו לפניך ותושבים ככל אבותינו כצל ימינו על הארץ ואין מקנה: ה' אלהינו כל ההמון הזה אשר הכיננו לבנות לך בית לשם קדשך מיך הוא ולך הפל: (דברי הימים-א כט, יד-טז)

בעל ספר החינוך (מצווה שג) מוסיף ומבאר את ההשפעה החיובית של איסור אכילת חדש - להכשיר את עצמנו שנהיה ראויים לקבל מטובו של הקב"ה. וכך דבריו:

משרשי המצווה לפי שעיקר מחייתן של בריות היא בתבואות, ועל כן ראוי להקריב מהן קרבן לה' אשר נתנם טרם יהנו מהן בריותיו, כעין מה שאמרו זכרונם לברכה בדומה לזה: כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה מעל, וכל זה להכשיר עצמינו שנהיה ראויין לקבל מטובו, וכמו שכתבתי בספר פעמים רבות..

איסור אכילת חדש עד להנפת העומר, מרכז את כל תשומת הלב, של החקלאים, של הסוחרים ושל הצרכנים - אל המקדש. כולם בצפייה לרגע בו יונף העומר בעזרה. כל עם ישראל כולו מבין באופן פשוט כי המקדש הוא זה שמבטא יותר מכל את מקורה של הברכה החקלאית של הקב"ה, ועד שלא יינתן האות במקדש אסור לאכול מן התבואה של השנה החדשה. הנפת העומר משמשת כ'מתיר' לאכילת התבואה החדשה, משום באמצעותה מכירים הכול במקור הברכה.

בעל ספר החינוך (מצווה שב) מבאר שההתבוננות במקור הברכה מכשירה אותנו להיות ראויים אליה, וכך דבריו:

משרשי המצווה כדי שנתבונן מתוך המעשה החסד הגדול שעושה השם ברוך הוא עם בריותיו לחדש להם שנה שנה תבואה למחיה, לכן ראוי לנו שנקריב לו ברוך הוא ממנה, למען נזכור חסדו וטובו הגדול טרם נהנה ממנה, ומתוך שנהיה ראויין לברכה בהכשר מעשינו לפניו תתברך תבואתינו ויושלם חפץ השם בנו, שחפץ מרוב טובו בברכת בריותיו.

הרב קוק מתייחס בדבריו להנפת העומר כקרבן ציבור הדוחה את השבת המבטא גילוי העובדה כי בישראל החקלאות ספוגת קודש. וכך דבריו:

החקלאות, הלא היא אצל כל העמים רק גורם כלכלי חיוני ופשוט אבל העם אשר הנושא שלו כולו הוא קודש קודשים וארצו שפתו וכל ערכיו כולם קודש הם... הרי גם החקלאות כולה היא ספוגת קודש, והקודש הזה שביסוד החקלאי מובלט הוא ע"י זה שחגיגת ראשית הקציר העומר עולה הוא למדרגת עבודת הקודש היותר עליונה והקרבן המקודש עימו הוא קרבן ציבור שדוחה את השבת... (מאמרי הראי"ה חלק א', עמ' 179)

3. וידוי מעשרות

מתנות כהונה אף הן סניף של הקרבנות לעניין הברכה הבאה בעטיין. ראשית, עצם קיום המעשרות הן מקור לברכה לשפע, כמאמר חז"ל:

עשירים שבארץ ישראל במה הן זוכין? ... בשביל שמעשרין, שנאמר: "עשר תעשר" (דברים יד, כב) – עשר בשביל שתעשר.¹⁰ (תענית ט ע"ב)

ברכת השפע באה לידי ביטוי בנוסח וידוי מעשרות שבסיום כל מחזור שלוש שנות מעשר:

הַשְּׁקִיפָה מִמַּעוֹן קְדוֹשְׁךָ מִן הַשָּׁמַיִם וּבְרַךְ אֶת עַמְּךָ אֶת יִשְׂרָאֵל וְאֵת הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לָנוּ כְּאֲשֶׁר נִשְׁפַּעְתָּ לְאַבְתֵּינוּ אֶרֶץ זָבֹת חֶלֶב וְדִבְשׁ: (דברים כו, טו)

המשנה מבארת את ברכת ישראל – בפריון, ואת ברכת האדמה – בטל ומטר, סמל השפע האלוהי, שבעטיים ירבו גם ולדות הבהמה וינתן טעם בפירות ("זבת חלב ודבש"):

"ברך את עמך את ישראל" – בכנים ובכנות, "ואת האדמה אשר נתת לנו" – בטל ובמטר וכולדות בהמה, "כאשר נשבעת לאבותינו ארץ זבת חלב ודבש" – כדי שתתן טעם בפירות.

בתוספתא (מעשר שני ה, כה-ל) מובאות דרשות רבות על תפילת הברכה הזו. לענייננו נביא רק את הדרשה הקושרת בין ברכת המעשרות ובין ברכת הקרבנות בכלל. בהלכה כז נדרשות המילים "וברך... ואת האדמה אשר נתת לנו" כמתייחסות למזבח העולה, המכונה בתורה "מזבח אדמה", שכפי שראינו, הגמרא דורשת את המילה מזבח כלשון מזין:

"ואת האדמה" – הכל בזכות המזבח, שנאמר "מזבח אדמה תעשה לי וזבחת עליו".

בנוסף לברכת טעם הפירות המצוינת במשנה, בתוספתא (הלכה כט) מורחבת הברכה לטעם, ריח, שומן ודגן (=תזונה) הפירות:

"זבת חלב ודבש" – מלמד שהמעשרות נותנין טעם וריח ושמן דגן בפירות.

ושם בהלכה ל מציין ר"ש בן אלעזר כי גוף קיום המצווה של המעשרות נותן את שומן הפירות וכוח התזונה שלהם (גוף הפרי), ואילו הטעם והריח הם תוצאה של הקפדה על הטהרה (בכלל וממילא טהרת הפירות). והדבר ניכר כאשר הם מסתלקים בעוונותינו:

ר' שמעון בן אלעזר אומר: טהרה נטל את הטעם ואת הריח, המעשרות נטלו את השמן ואת הדגן.

י. קשר הראשית והאחרית בברכת ה'

1. ביכורים

ביכורים מובאים למקדש מפירות שבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל, על ידי אנשים הגרים בקרבת המקדש. הביכורים מובאים החל משבועות ועד חנוכה וכך יכול

10. כך גם דורשים חז"ל (תנחומא ראה, יב) על האבות שהפרישו תרומות ומעשרות ונתברכו מהם.

חקלאי הגר בקרבת המקדש שיש לו יבול משבעת המינים לעלות שבע פעמים בשנה למקדש, כל פרי בעונתו: השעורים, החיטים, הגפנים, התאנים, הרימונים, התמרים והזיתים.¹¹

הביכורים שייכים למצוות ה"ראשית" (תרומה, בכור, חלה, ראשית הגז) ובמובן מה גם נטע רבעי. הם מבטאים את ההכרה העמוקה כי הן הצומח והן בעלי החיים – הכול מאת ה'. הראשית מבטאת את השורש והתמצית, וממילא על הכל השפע המתברך מהם. ישנן גם מצוות האחרית (מעשר ראשון, מעשר בהמה) המבטאות שכל מכלול היבול ובעלי החיים הוא שייך לה' יתברך.

אדם מישראל נדרש להביא לה' (או לנציגיו שה' נחלתם) הן את הראשית והן את האחרית, כדי לבטא שהקב"ה הוא מקור הברכה בכל העולמות כולם, מן הראשית ועד האחרית, ולהכיר "כי ממך הכל ומידך נתנו לך".

ואכן המדרש (תנחומא, כי תבוא ב) קושר בתפילה הנאמרת עם הנפת הביכורים בין התפילה על צורכי השעה ובין התפילה על העתיד. הראשית והאחרית, וכך לשונו:

אדם יורד לתוך שדהו רואה אשכול שביכר... מניחו בסל והולך לירושלים ובא ועומד באמצע העזרה ומבקש רחמים על עצמו ועל ישראל ועל ארץ ישראל שנאמר השקיפה ממעון קדשך. ולא עוד אלא שהיה אומר איני זו מכאן עד שתעשה צרכי היום הזה, שכתוב אחריו "היום הזה ה' אלוך מן מצוון לעשות". ארשב"ל יצתה בת קול ואמרה לו: תזכה לשנה הבאה ותביא כהיום הזה, כאדם שהוא נותן פרי חדש לחברו ואומר לו יהי רצון שתשנה ותתן לי לשנה אחרת.

עיקרה של הבאת הביכורים היא הנתינה ושיתוף בברכת השם למי שלא זכה לה באופן ישיר. בכך מבאר המהרש"א (פסחים ח ע"ב) את דברי הגמרא (שם) מדוע רק מי שיש לו קרקע חייב בעלייה לרגל – כי רק הוא עולה לרגל לשם שמים – לתת לאחרים ביכורים ומעשר שני, ואילו מי שמקבל מאחרים תיתכן בעלייתו כוונה שלא לשם שמים – לקבל מאחרים.¹²

2. נטע רבעי ובכורות

קורבן בכור בהמה טהורה שייך אף הוא למצוות הראשית. הראשית מבטאת את התמצית והשורש של כל הברכה שכולה מאת ה'. הקרבת הראשית לה' הרי היא כ'מסירת מודעה' על

11. וכבר הזכרנו לעיל בפרק ה ובפרק ז את דברי התנחומא (תצוה יג) שכל מה שהיה מתקרב מן מינו היה מברך את מינו וכו'.

12. וכפי שדרשו חז"ל בסמוך לאזכור הלכה זו בגמרא בפסחים, שפירות גינוסר לא גדלים בירושלים, כדי שהעלייה לרגל תהיה ללא כוונת טובת הנאה להינות מהם.

כל הברכה שבאה לאדם ושתבוא – שהכול מאת ה', והיא מהווה תנאי לכל אכילות החולין שיבואו לאחר מכן, שמתקדשות ומתברכות מכוחה.

כך גם בנטע רבעי. אכילת הפירות הראשונים בטהרה לפנים מחומת ירושלים, לאחר המתנת שלוש שנות ערלה, באה להדגיש יותר מכל את העובדה כי ה' הוא מקור הברכה. העלייה לירושלים והאכילה בתוך מחנה ישראל לפנים מן החומה למרגלות המקדש מעצימה את התחושה אצל כל אדם מישראל שהברכה לה הוא זוכה בשדה שלו היא מאת הקב"ה.

התורה קושרת בין ערלה נטע רבעי ותוספת הברכה בשנה החמישית – "ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קדש הלולים לה': ובשנה החמישית תאכלו את פריו להוסיף לכם תבואתו..." (ויקרא יט, כד-כה).

יא. המקדש והבקשה על המים

1. הגשם כביטוי לשפע הרוחני והגשמי

בחנוכת בית ה' מציין שלמה המלך את המקדש כמקום שממנו עולה התפילה על הגשם ועל כל צרות העם והאדם הפרטי:

בְּהֶעָצֵר שָׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר כִּי יִחֻטְאוּ לְךָ וְהִתְפַּלְלוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה... וְאַתָּה תִשְׁמַע הַשָּׁמַיִם וְסַלַּחְתָּ... וְנִתְתָּה מָטָר עַל אֲרֶצְךָ אֲשֶׁר נָתַתָּה לְעַמְּךָ לְנַחֲלָה: רָעַב כִּי יִהְיֶה בְּאֶרֶץ... כָּל תְּפִלָּה כָּל תְּחִנָּה אֲשֶׁר תִּהְיֶה לְכָל הָאָדָם לְכָל עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִדְעוּן אִישׁ נֹגַע לְכַבּוֹ וּפְרֵשׁ כְּפִיו אֶל הַבַּיִת הַזֶּה: וְאַתָּה תִשְׁמַע הַשָּׁמַיִם מִכּוֹן שִׁבְתְּךָ וְסַלַּחְתָּ... כִּי אַתָּה יִדְעֶתָ לְכַדֵּךְ אֶת לְבַב כָּל בְּנֵי הָאָדָם: (מלכים א, ח, לה-לט)

בית המקדש הוא בית תפילה לכל הצרות, אך נראה ששלמה המלך פותח דווקא באזכור התפילה על עצירת הגשמים, משום שבהקשר לגשמים נראה שישנה סיבה מהותית למרכזיות המקדש, משום ששם ציוה ה' את הברכה הברכה חיים עד העולם. ומשום כך המקדש הוא הכתובת הברורה והמובהקת לכל הפגעים שישנם בארץ.

על הקשר בין המקדש לתפילת הגשמים אנו מוצאים עדויות רבות בדברי הנביאים: הצום שקבעו בימי יהושפט (דברי הימים ב, כ, א-יג), וכן בשנה החמישית ליהויקים (ירמיהו לו, ט ואילך) וכן ביואל (א, יג). חגי (א, ג-יא; ב, טו-יט) וזכריה (ח, ט-יג) מוכיחים את העם על העדר בקשה ועשייה לבניין המקדש ותולים הכך את הסיבה לבצורת הקשה שפקדה את הארץ. ואכן עם התחלת הבנייה מתחילה הברכה הגשמית. אין מדובר כאן בשכר ועונש במובן החיצוני, אלא משמעות הדברים היא כי המקדש עצמו הוא הברכה. בהעדרו אין ברכה ועם בניינו היא באה.

לפיכך תיקנו חז"ל סדר תפילות ותקיעות מיוחד למקדש שהיו נוהגות בתעניות - בחצוצרות הכסף ובקול שופר - וכך היו נוהגים גם בשער המזרח ובהר הבית. גם תפילת חוני המעגל על הגשמים התקיימה דווקא בהר הבית, כמבואר בגמרא (תענית כג ע"א).

המשנה במסכת אבות מציינת את "העבודה" (=עבודת המקדש) כאחד משלושה הדברים שעליהם העולם עומד. באבות דרבי נתן (פרק ד) מבוארת הכוונה לברכת הגשמים המקיימת את העולם:

"על העבודה" כיצד? כל זמן שעבודת בית המקדש קיימת העולם מתברך על יושביו וגשמים יורדין בזמנן, שנאמר: "לאהבה את ה' אלוקיכם ולעבדו... ונתתי מטר ארצכם בעתו..." ובזמן שאין עבודת בית המקדש קיימת אין העולם מתברך על יושביו ואין הגשמים יורדין בזמנן...

במדרש 'תדשא' (פרק ב) מבאר מדוע הוסיף שלמה המלך כיורים בבית המקדש ולא הסתפק בכיור אחד כבמשכן:

"ויעש כיורים עשרה" (דה"ב ד, ו) - כדי להרבות את הגשמים שהיו בכיורות מים. עשרה כיורות כנגד י' דברות. ולמה לא עשה במדבר אלא כיור אחד שלא היו צריכין ישראל במדבר לגשמים לפי שהיה להם מן יורד והבאר עמהם. שלמה עשה יו"ד כיורות כדי להרבות גשמים שהיה בארץ יישוב והיו צריכים לגשמים הרבה...
"לעשר המכוונות" - כנגד י' מאמרות על כל מכוונה אמירה על כל כיור דבור...

עשרה הכיורים שעשה שלמה מכוונים כנגד עשרת הדיברות (שורש ההתגלות האלוהית) ועשר המכוונות (הבסיסים) שלהם מכוונים כנגד עשרה מאמרות שבהם נברא העולם (שורש המציאות). הכיורים והמכוונות מסמלים אפוא את החיבור שביניהם, ומקומם הראוי הוא המקדש - כביטוי לברכת השפע הרוחני והגשמי.

2. תפילת כוהן גדול ביום הכיפורים

הכוהן גדול ביום הקדוש, בצאתו מקודש הקודשים לאחר הקטרת הקטורת, היה מתפלל תפילה קצרה כדי שלא להבעית את ישראל. קוצרה של התפילה מחייב להתמקד בעיקר, ועם זאת, עניין הגשם וברכת הפרנסה תופס בה מקום נכבד.

נוסח התפילה (על פי יומא נג ע"ב): "יהי רצון מלפניך ה' אלוקינו ואלוקי אבותינו שאם תהיה שנה זו שחונה תהא גשומה, ולא יהיו עמך בית ישראל צריכים זה לזה פרנסה, ואל תכנס לפניך תפילת עוברי דרכים".¹³

---

13. לפי הירושלמי (יומא פ"ה ה"ב) הנוסל שונה במקצת: "יהי רצון מלפניך שתהא השנה הזאת שנת זול, שנת שובע שנה גשומה ושחונה וטלולה, ושלא יצטרכו עמך בית ישראל אלו לאלו, ואל תפנה לתפילת יוצאי דרכים".

3. ניסוך המים בסוכות ובקשת הגשם

בגמרא (ראש השנה יז ע"א) מבואר טעם ניסוך המים – שיתברכו גשמי שנה. בחג הסוכות, כאשר עונת גשמים טרם החלה ובורות המים כמעט ריקים, עם ישראל מקדיש לה' את טיפות המים האחרונות בבקשה ובתחנון לחידוש הברכה.

נטילת ארבעת המינים נוהגת כל שבעה "לפני ה'" – דווקא בבית המקדש. גם זקיפת ערבה נעשית דווקא אצל המזבח.¹⁴ על הקשר בין המזבח ובין ברכת הגשמים אנו למדים גם מדברי הגמרא ביומא כא ע"ב:

במוצאי יום טוב האחרון של חג הכל צופין לעשן המערכה; נוטה כלפי צפון – עניים שמחין ובעלי בתים עצבין, מפני שגשמי שנה מרובין ופרותיהן מרקיבין. נוטה כלפי דרום – עניים עצבין ובעלי בתים שמחין, מפני שגשמי שנה מועטין ופירותיהן משתמרים. נוטה כלפי מזרח – הכל שמחין, כלפי מערב – הכל עצבין.

על פי התוספתא (סוכה ד, ט) כשהיו נפטרין זה מזה בסיום שמחת בית השואבה היו אומרים זה לזה: "ברכך ה' מציון וראה בטוב ירושלים וראה בנים לבניך שלום על ישראל" (תהילים קכח, ב).¹⁵

יב. המקדש – מרכז התורה, המשפט, התפילה והקדושה

ניתן לראות את ההשפעה של המקדש על כלל האומה במעגלים רחבים ומקיפים יותר. כך בתלמוד תורה, כך במשפט, כך בתפילה וכך בקדושה. בשל אריכות הדברים נסתפק במתן דוגמאות:

תלמוד תורה

בעל ספר החינוך (מצווה שנו) מבאר מדוע צוותה התורה לאכול מעשר בהמה, מעשר שני ונטע רבעי – בירושלים בטהרה. הוא רואה בכך הזדמנות שנתנה התורה לכל אדם לעזוב את עסקיו וללכת לתלמוד תורה בירושלים מפי חכמיה, כאשר הוא נטול דאגת פרנסה וניזון מפירות המעשר:

...כי יודע אלוהים שרוב בני אדם נמשכים אחר החומר הפחות, בשגם הוא בשר, ולא יתנו נפשם בעמל התורה ובעסקה תמיד... ולכן בהעלות כל איש מעשר כל בקר וצאן שלו שנה-שנה במקום שעסק החכמה והתורה שם והיא ירושלים ששם הסנהדרין יודעי דעת ומביני מדע... ילך שם בעל הממון עצמו לתלמוד תורה או ישלח לשם אחד מבניו שילמוד שם ויהיה ניזון באותן פירות, ומתוך כך יהיה

14. ובהתאם גם ה'הושענות' הנאמרות בהקפת הבימה בבית הכנסת כזכר להקפת המזבח במקדש, הבקשה על המים תופסת מקום מאוד מרכזי.

15. ראה לעיל הערה 9 – פסוקים נוספים בתהילים המציינים את "ציון" כמקור הברכה.

בכל בית ובית מכל ישראל איש חכם יודע התורה אשר ילמד בחכמתו כל בית אביו, ובכך תמלא הארץ דעה את ה'...

משפט

בלשכת הגזית, סמוך למזבח, ישבה הסנהדרין הגדולה, שהייתה בית הדין העליון של האומה. מלבד העניין הסימלי והמהותי שבכך, שהיות מקור התורה סמוך למקור הברכה, היה בזה גם פן מעשי של הכרעת הלכה במקום שבו מתרכזים על ישראל בעלותם לרגל. וכך הייתה הסנהדרין מכריעה בספקות שלא הוכרעו בבתי הדינים המקומיים שבערי הארץ.

וכך לשון המשנה בעניין זקן ממרא (סנהדרין יא, ב):

שלשה בתי דינים היו שם, אחד יושב על פתח הר הבית, ואחד יושב על פתח העזרה, ואחד יושב בלשכת הגזית. באים לזה שעל פתח הר הבית, ואומר, כך דרשתי וכך דרשו חברי, כך לימדתי וכך לימדו חברי. אם שמעו, אומרים להם. ואם לאו, באין להן לאותן שעל פתח העזרה... אם שמעו, אומרים להם. ואם לאו, אלו ואלו באים לבית דין הגדול שבלשכת הגזית, שממנו יוצאת תורה לכל ישראל, שנאמר (שם) "מן המקום ההוא אשר יבחר ה'".

תפילה

בחנוכת בית ה' (מלכים א, ח) מבקש שלמה המלך מאת ה' שבת המקדש ישמש כמרכז תפילות ישראל בשעות צרה. ואף בגלות אין תפילותיהם של ישראל מתקבלות אלא דרך מקום המקדש כלשונו שם (פס' מז-מח):

וְשָׁבוּ אֵלַי כְּכֹל לְבָבְכֶם וְכָכֵל נַפְשֵׁם בְּאֶרֶץ אֲבֹתֵיכֶם אֲשֶׁר שָׁבוּ אִתְּם וְהִתְפַּלְלוּ אֵלַי
דֶּרֶךְ אֲרָצְכֶם אֲשֶׁר נָתַתָּה לְאַבוֹתֶיךָ הָעִיר אֲשֶׁר בְּחַרְתָּ וְהַבַּיִת אֲשֶׁר בְּנִיתִי לְשִׁמְךָ:
וְשָׁמַעְתָּ הַשָּׁמַיִם מִכּוֹן שְׁבַתְךָ אֶת תְּפִלָּתָם וְאֶת תְּחִנָּתָם וְעָשִׂיתָ מִשְׁפָּטָם:

יש כאן באופן מובהק מעגליות מן החוץ פנימה, מן הגלות דרך ארץ ישראל, דרך העיר ירושלים, והמקדש הוא כמובן הלב הפועם שאליו מכוונים כל המעגלים.

עיקרון זה נפסק להלכה על פי התוספתא (ברכות ג, טז) המובאת בגמרא (ברכות ל ע"א):

היה עומד בחוץ לארץ - יכוין את לבו כנגד ארץ ישראל שנאמר: "והתפללו אליך דרך ארצם"; היה עומד בארץ ישראל - יכוין את לבו כנגד ירושלים... היה עומד בירושלים - יכוין את לבו כנגד בית המקדש... היה עומד בבית המקדש - יכוין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים... היה עומד בבית קדשי הקדשים - יכוין את לבו כנגד בית הכפורת; היה עומד אחורי בית הכפורת - יראה עצמו כאילו לפני הכפורת... נמצאו כל ישראל מכוונים את לבם למקום אחד. אמר רבי אבין ואיתימא רבי אבינא: מאי קראה? "כמגדל דויד צוארך בנוי לתלפיות" - תל שכל פיות פונים בו.

קדושה

המשנה במסכת (כלים א, ו-ט) מתארת עשרה מעגלי קדושה – מארץ ישראל ועד בית קודש הקודשים. לכל אחד מהמעגלים דרגת קדושה משלו ודינים שונים המתחייבים מכך. אולם המבנה של המשנה מעיד על כך שאין מדובר רק במדרגות זו למעלה מזו אלא במעגלים ההולכים ומתפשטים מן הלב – מקודש הקודשים:

עשר קדושות הן: ארץ ישראל, מקודשת מכל הארצות. ומה היא קדושתה שמביאין ממנה העומר והביכורים ושתי הלחם... עיירות מוקפות חומה מקודשות ממנה... לפנין מן החומה מקודש מהן... הר הבית מקודש ממנו... החיל מקודש ממנו... עזרת הנשים מקודשת ממנו... עזרת ישראל... עזרת הכהנים... בין האולם ולמזבח... ההיכל... בית קודש הקודשים מקודש מהן שאין נכנס לשם אלא כהן גדול ביום הכיפורים בשעת העבודה.

יג. המקדש – נוי של עולם

במקדש באה לידי ביטוי הנוכחות האלוהית והיא מתגלה הן במציאות הפיזית החיצונית והן במציאות הרוחנית. אין כל סתירה ביניהם אלא אלו שני גילויים משלימים המגלים את האחדות האלוהית.

היופי של המקדש, גילוי ההרמוניה והתפארת שבו (בגדי הכהונה – "לכבוד ולתפארת", וכך כל המקדש וכליו בפארם) באים לבטא את שלמות הגילוי האלוהי בעולם המתגלה באופן אחדותי גם בצד החיצוני של המציאות וגם בצד הפנימי, והאחדות השוררת ביניהם היא נוי של מקדש.

וכך לשון המכילתא (שמות טו, ב):

"ואננהו" – ר' ישמעאל אומר: וכי אפשר לבשר ודם להנוות לקונו? אלא אנה לו במצות: אעשה לפניו לולב נאה סוכה נאה ציצית נאה תפלה נאה... ר' יוסי בן דורמסקית אומר: אעשה לפניו בית מקדש נאה. אין נאה אלא בית המקדש ...

צירוף דומה מצאנו בפירושו של רבא (זבחים נד ע"ב) לפסוק "וַיִּלְךָ הוּא וְשִׁמּוֹאֵל וַיֵּשְׁבוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל" (שמו"א יט, יח):

דרש רבא: מאי דכתיב 'וילך דוד ושמואל וישבו בניו ברמה', וכי מה ענין ניות אצל רמה? אלא, שהיו יושבין ברמה ועוסקין בנויו של עולם.

וביאר רש"י על אתר: "נויו של עולם – למצוא מקום לבית הבחירה מן התורה". נראה כי הן רבא והן רבי יוסי בן דורמסקית במכילתא מקשרים בין המילה נווה שמשמעותה מעון ובית, ובין המילה נאה שמשמעותה יופי והדר.

גם המזבח מתואר ביופיו. המשנה בסוכה (ד, ד) בתארה את קיום מצוות הערבה במקדש ביום השביעי נאמר:

ואותו היום מקיפין את המזבח שבע פעמים בשעת פטירתן מה הן אומרים: יופי לך מזבח יופי לך מזבח.

ואף אחת מתכונותיו של הכוהן הגדול על פי התוספתא (יומא א, ו) היא מראה נאה: מצוות כהן גדול להיות גדול מאחיו בנוי כח בעושר בחכמה ובמראה.

המציאות החיצונית המיוחדת ביופיה הינה ביטוי של הנוכחות האלוהית החיה ומתגלה במקדש, וממנו לכל העולם כולו.

יד. חסרון הברכה בהעדר המקדש

בפרק ז הבאנו את מדרש תנחומא (תצוה יג) המבאר כיצד כל מין שהובא למקדש השפיע ברכה על מינו. המדרש ממשיך ומתאר שם כיצד כל אותה הברכה הלכה והתפוגגה עם חורבן המקדש:

בטל נסוך היין ונמנעו כל טובות שבעולם... "זרעתם הרבה והבא מעט" (חגי א) – משבטל לחם הפנים. "אכול ואין לשבעה" – משבטל נסוך המים. "שתו ואין לשכרה" – משבטל נסוך היין. "לבוש ואין לחום לו" – משבטלו בגדי כהונה, "והמשתכר משתכר אל צרור נקוב" – משבטלו תמידים של צבור. כל כך למה? שבטלו הקרבנות.

אמר נביא (חבקוק ג) "כי תאנה לא תפרח" – משבטלו הבכורים. "ואין יבול בגפנים" – משבטלו הנסכים. "כחש מעשה זית" – משבטל שמן המאור. "ושדי בהמות לא עשה אוכל" – משבטלו הבכורות. "גזר ממכלה צאן" – משבטל התמידים, "ואין בקר ברפתים" – משבטלו הפרים שהיו קריבין...

וכך מתארת הגמרא במסכת סוטה מח ע"ב:

רבן שמעון בן גמליאל אומר העיד רבי יהושע: מיום שחרב בית המקדש אין יום שאין בו קללה, ולא ירד הטל לברכה, וניטל טעם הפירות. רבי יוסי אומר: אף ניטל שומן הפירות. רבי שמעון בן אלעזר אומר: הטהרה נטלה את הטעם ואת הריח, והמעשרות נטלו את שומן הדגן...

טו. סיכום

סקרנו במאמר זה עניינים שונים המעידים על אופיו ותפקידו של המקדש כמקום שממנו מתברך העולם. עניין זה מתבאר על פי חז"ל בכך שאבן השתייה היא הטבור שדרכו העולם ניזון. בנוסף, חז"ל מדמים את שני בדי הארון שהיו בולטים בפרוכת שבין קודש הקודשים

לקודש כשני דדי אשה – דבר המלמד אותנו כי קודש הקודשים הוא מקור ההשפעה אל הקודש ואל העולם כולו וממנו הם ניזונים.

גם ההתבוננות במהותם של כלי המקדש (לדוגמה: לחם הפנים) ועבודת הקרבנות מלמדת אותנו על הברכה הגשמית המברכת את העולם ממקור מקדש, ולצד זה את הברכה הרוחנית היוצאת מן המקדש לכל העולם כולו – המשפט, התורה והקדושה. ישנו כאן שילוב מופלא של רוחני וגשמי היוצאים ממקום אחד, משלימים אחד את השני ויוצרים יופי מיוחד, הוא נוי של עולם.

מאידך גיסא, המקדש הינו מקום שאליו האדם מביא אל הקב"ה, אל מקורו של עולם, את היבול החקלאי שלו. כאדם פרטי הוא מביא ביכורים, ובשותפות ציבורית הוא מביא עומר בט"ז בניסן, שתי הלחם בשבועות ומים בסוכות. לצד זה המקדש הוא מקום התפילה, ההשתחויה והעבודה האנושית. גם בכך ישנו שילוב מופלא בין רוחני לגשמי.

הדדיות זאת קושרת ישירות בין פניית האדם אל מקור הכול – "כי ממך הכל ומידך נתנו לך" – ובין ההיענות האלוקית בברכה המתפשטת מכאן לכל העולם. ישנו כאן 'רצוא ושוב': הפנייה וההזדקקות של האדם אל מקורו, והתברכות העולם בעקבותיה.

ואכן עם חורבן המקדש הולכת הברכה ומתמעטת. יהי רצון שנהיה ראויים במעשינו שתחזור השכינה לשכון בתוכנו באופן מלא ושנזכה בעזרת ה' במהרה לבניין המקדש, ומתוך כך יחזור העולם להתברך ברוחניות ובגשמיות.

בשדה ספר

